

PROLEGOMENON

DE THEOLOGIAE OBIECTO

I. *De obiecto materiali theologiae.*

« Theologia, nominis significatione latiori in usum communem iam
» recepta , subiectum circa quod versatur , et obiectum princeps Deum
» habet; obiectum vero secundarium veritates alias, quatenus in ordine ad
» Deum considerantur: significatione tamen pressiori apud vetustos Pa-
» tres potissimum graecos frequentata , Deus sive secundum naturam
» sive secundum personas spectatus non modo primum, sed iuxta voca-
» buli etymon, unicum est theologiae obiectum . »

I. Ex ipso nominis etymo, usuque non modo penes fideles, sed etiam penes gentiles solemnni theologia est doctrina de Deo. Patet tamen eadem *materialiter* latius ad alia multa praeter Deum ; quae latior significatio non impedit, quomodo Deus totius disciplinae subiectum ($\tauο \ \dot{\nu}ποκειμενον$) censendus sit, et obiectum non quidem unicum et adaequatum, princeps tamen, et ad quod cetera referantur.

1º Quaecumque in theologia praeter Deum , eius naturam , atque attributa internasque processiones inquiruntur, ea omnia sunt Dei opera ad extra, vel in ordine creationis et naturae, vel in ordine sanctificationis et gratiae, vel ex hisce Dei operibus consequuntur, et in hisce operibus contingunt. Eorum autem explicatio et scientia non est *theologica*, nisi quatenus considerantur in ordine ad Deum seu ad supremum principium a quo sunt, et a quo propriam rationem habent, et ad ultimum finem, ad quem sunt, spectando nimis vel relationem debitae conversionis ad Deum, vel relationem aversionis ab eo. Atqui in scientia quavis obiectum princeps et subiectum attributionis (ut vocant) est illud, ad quod cetera omnia quae in ea tractantur, ordinem habent, et sub cuius ratione considerantur. Intelligitur ergo,

Auctor sibi vindicat ius proprietatis

FONDO EMETERIO
VALVERDE Y TELLEZ

008293

quare Deus dicatur princeps, non tamen adaequatum theologiae obiectum (1).

2º Quoniam nos de theologia fidei agimus diversâ omnino a theologia naturali, ut mox videbimus, ea non est aliud, quam fidei (objectionis) scientifica demonstratio, explicatio, defensio, et confirmatio: « huic enim scientiae (simul cum sapientia, quae ambae, ut ab Augustino distinguuntur, theologiam constituunt) tribuitur id, quo fides saluberrima gignitur, nutritur, defenditur, roboratur » Aug. Trinit. XIV. 1. Unde idem erit obiectorum inter se habitus in scientia theologia, qui est inter obiecta (materialia) fidei (2). Atqui fidei obiectum princeps etiam materiale, ad quod cetera referuntur, Deum esse constat, ut ex Scripturis ipsis colligitur Io. XIV. 4; XVII. 3; Coloss. II. 2; Hebr. XI. 6.

3º Fides et fidei intelligentia, quae est viatorum, se habet tamquam inchoatio et praeparatio ad consummationem et perfectionem in theologia beatorum (3); utraque autem est

(1) « Omnia pertractantur in sacra doctrina sub ratione Dei, vel quia sunt ipse Deus, vel quia habent ordinem ad Deum ut ad principium et finem; unde sequitur, quod Deus vere sit subiectum huius scientiae » S. Th. I. q. 1. a. 7. Quae Angelici Doctoris verba ita circumscribit Ludovicus Molina in I. P. a. 7. disp. 1. « Id est subiectum attributionis cuiusvis scientiae, cuius cognitio potissimum intenditur, et ad quod cetera, quae in ea considerantur, attributionem habent. Verum cognitio Dei et attributorum divinorum potissimum intenditur in hac scientia, si ad finem scientiae intimum propriumque species; unde a Θεος tamquam a principali obiecto theologia dicta est. Cetera de quibus in ea agitur, considerantur per attributionem ad Deum, quatenus scilicet vel ab eo per creationem emanant, vel ab eo gubernantur, et ad ipsum ut ad ultimum finem per propria et accommodata media reducuntur. » Licit vero inter subiectum (in sensu veterum) et obiectum scientiae sit discrimen aliquod, attamen subiectum attributionis est etiam obiectum princeps scientiae et vicissim; unde illam distinctionem quae rationis est, non rei, possumus cum plerisque theologis negligere. Vide de eo discriminé Vasquez disp. X. c. 1.

(2) « Principia huius scientiae sunt articuli fidei, quae est de Deo; idem autem est subiectum principiorum et totius scientiae, cum tota scientia virtute contineatur in principiis » S. Th. I. c. cf. Suarez de Fide disp. II. sect. 1.

(3) « Participalis quaedam apud nos est theologia, in coelis quippe eius est plenitudo » Hesychius in Lev. c. 10. p. 56. ed. 1522.

quaedam participatio et etiam secundum modum cognoscendi imitatio quaedam scientiae Dei ipsius, quae sola est theologia infinite perfecta et adaequata suo obiecto 1. Cor. XIII. 10. 13; 1. Io. III. 2. Deus autem comprehendens suam essentiam tamquam obiectum princeps, in ea comprehendit cetera omnia, quaecumque vera sunt, tamquam obiectum secundarium suae scientiae; et secundum hoc exemplar beati in visione Dei vident cetera, quaecumque vident ea visione, quam matutinam Augustinus appellat (Aug. Civ. Dei XI. 7). Quemadmodum ergo fides fideique explicatio, theologia inquam nostra respondet theologiae beatorum tamquam inchoatio sua consummationi, et theologiae infinitae Dei ipsius tamquam adumbratio suo archetypo; ita princeps eius obiectum Deus est, cui subiunguntur cetera omnia, quatenus in ordine ad Deum considerantur.

Habitudinem theologiae nostrae ad theogiam beatorum Deique ipsius explicatam habes apud S. Th. I. q. 1. a. 3; in prolog. I. Sent. q. 2; in Boeth. de Trinit. prooem. q. 2. a. 2. Hoc posteriori loco ita rem declarat. « De divinis duplex scientia habetur; una secundum modum nostrum, quae sensibilium principia accipit ad notificandum divina, et sic de divinis philosophi scientiam tradiderunt, philosophiam primam divinam scientiam dicentes; alia secundum modum ipsorum divinorum, ut ipsa divina secundum seipsa capiantur; quae quidem perfecta in statu viae est nobis impossibilis, sed fit nobis in statu viae quaedam illius cognitionis participatio, et assimilatio ad cognitionem divinam (1), in quantum per fidem nobis infusam inhaeremus ipsi primae veritati propter se ipsam. Et sicut Deus ex hoc ipso quod cognoscit se, cognoscit alia modo suo, hoc est simplici intuitu non discurrendo; ita nos ex his quae fide capimus, primae veritati inhaerendo venimus in cognitionem aliorum secundum modum nostrum, scilicet discurrendo de principiis ad conclusiones... Ex quo patet, quod haec scientia est altior illâ divinâ quam philosophi tradiderunt, cum ex altioribus principiis procedat. »

(1) Hanc participationem appellat impressionem 1. q. 1. a. 2: « ut sic sacra doctrina sit velut quaedam impressio divinae scientiae, quae est una et simplex omnium. »

II. Apud graecos Patres nomen *theologiae* strictiori sensu pro ipsius etymi ratione frequentari, eoque solam doctrinam de Deo indicari, in confesso est.

1° Usurpatitur ita, ut doctrinam significet de Deo uno secundum naturam et de divinis attributis. Hoc sensu quaerit Theodoretus in Gen. c. 1. interrog. 1, « quare sacer scriptor universi creationi non praemiserit *theologiam*? » Respondet vero, eo ipso quod Deum docuit omnium rerum creatorem, « sufficientem pro eo tempore tradidisse *theologiam* » (1). Ita Dionysius et eius interpres Pachymeres doctrinam de divinis attributis, prout ea affirmantibus vel negantibus notionibus ac vocabulis concipiuntur et efferuntur, distribuunt in *theologiam per affirmationes*, et in *theologiam per negationes* (*θεολογιαν καταφατικην και θεολογιαν αποφατικην*) de theolog. mystagog. c. 3.

2° Eodem theologiae vocabulo nominatum designant Patres doctrinam de SS. Trinitate, ac de singulis in Trinitate personis. Hinc Athanasius (orat. I. al. II. contr. Arian. n. 17.) exprobrat Arianis, ex eorum doctrina consequens fore, successu temporis factam esse Trinitatem, atque ita constitutam cognitionem *theologiae* (2). Theophylactus in Matth. XXVIII. Christum, ait, in forma baptismi nobis tradidisse *theologiam*. Unde *θεολογίαν* apud Patres significat docere et confiteri divinitatem alicuius in Trinitate personae. « Verbum, inquit Athanasius (de Incarnat. cont. Arianos n. 19.), *theologice* praedicatur in Patre, sicut Pater in Filio *theologice* glorificatur » (δι λόγος θεολογουμένος ἐν πατρὶ, ως καὶ ὁ πατὴρ ἐν νόῳ θεολογεῖται) cf. Gregor. Nyss. contr. Eunom. or. VII. Opp. T. II. p. 215. Pariter ac de Patre et Filio dicitur *theologia* de Spiritu Sancto apud Greg. Naz. or. 23. (al. 13.) n. 12: τὸ πνευματικὸν θεολογουμένον. Hoc sensu frequenter *theologiam* distinguunt ab *oeconomia*, quo nomine assumptionem humanae naturae totumque redēptionis opus, si-

(1) Τι δη ποτε μη προτεταχε της των ὀλων δημιουργιας θεολογιαν ὁ συγγραφεις; ἀποκρισις οὐ μην οὐδε τον της θεολογιας παραλελοιπε λογον... ἀρχουσαν τοις τοτε θεολογιαν ἐπην γχε.

(2) Μονας μ.ν. ἡν προτερον, ἐκ προσθηκης δε γ.γονεν ὑστερον τριας, και προσιοντος του χρονου και' αὐτους ἡμένησε και συνεστη της θεολογιας ἡ γνωσις.

mulque fidem ac doctrinam de hocce mysterio comprehendunt. Sic Greg. Naz. orat. 45. (al. 42.) n. 4. postquam pauca de Deo uno et trino dixerat, sese excusat, quoniam statuit « non de *theologia* sed de *oeconomia* habere sermonem » (ότι μη θεολογια το προκειμενον ήμιν ἀλλ' οἰκονομια); sic Photius ep. 34. aequem, ait, esse haereticum in *theologia* docere tres essentias vel unam personam, ac in *oeconomia* cogitare unam naturam vel duas personas.

3° Denique speciatim, ubi de Christi divinitate et humanitate agitur, *theologia* et doctrina *oeconomiae* a Patribus distingui solet. Ioannes, inquit Nazianz. or. 43. (al. 20.) n. 69, *theogiam*, Evangelistae reliqui *oeconomiam* tradiderunt; eodemque modo loquitur Severianus Gabalitanus (inter Opp. Chrysostomi T. XII. p. 412. orat. de sigillis n. 5.): οι μεν ηστραφαν οἰκονομιαν, δε βροντή την θεολογιαν. Quae causa fuit, cur Ioanni ob illustriorem nimirum celebracionem divinitatis Verbi incarnati pree ceteris sacris scriptoribus, sicut et Gregorio Nazianzeno ob eximiam dogmatis de SS. Trinitate defensionem pree ceteris Patribus nomen *theologi* ab antiquissimis temporibus velut proprium tribui consueverit.

Vide Petav. Proleg. c. 1. cf. Card. de Aguirre Theologia S. Anselmi Tract. I. disput. 2. sect. 1.

II. De ratione formalis theologiae fidei.

« Ratio formalis, sub qua veritas constituitur obiectum theologiae fidei, divina est revelatio tamquam obiectivum principium cognitionis vel immediatum vel mediatum interposita rationali deductione. Ex diversitate igitur obiectivi principii cognitionis *theologia fidei* ab ea quae *theologia naturalis* dici solet, essentialiter et secundum speciem scientiae differre intelligitur. »

Consideravimus subiectum sive obiectum princeps materiale theologiae. Illud vero quadammodo idem est in theologia naturali, in theologia fidei, in theologia visionis, et in ipsa theologia infinitae comprehensionis, quas tamen patet toto inter se genere differre; et ad postremam saltem quod attinet, nonnisi analogice eodem nomine cen-

seri posse. De visione qua Deus se ipsum comprehendit, et qua beati eum facie ad faciem intuentur, non est quod dicamus. Theologiae autem fidei a theologia naturali discrimen essentiale ex diversa utriusque *ratione formalis* explicandum est; unde simul intelligetur, quomodo una ab altera et origine et obiecti extensione discernatur.

1° Ratio formalis (1) cuiusvis obiecti cognitionis est proprius modus, quo obiectum ad cognoscentem refertur ut cognoscibile. Dicere possumus, hunc modum esse formam cognoscibilitatis, qua obiectum cognitionis manifestatur et redditur cognoscibile. Iam vero ad theologiam naturalem obiectum eatenus pertinet, quatenus cognoscibile est interna veritatis manifestatione ut verum proportionatum intellectui insitis suis viribus cognoscenti. Obiectum autem theologiae fidei cognoscibile redditur lumine revelationis, per quam manifestatur vel immediate in se, vel certe in suis principiis ex quibus ducitur (2). Est ergo ratio cognoscibilitatis obiecti in theologia naturali, et in theologia fidei saltem in suis principiis, ad quae veritates theologicae singulae revocandae sunt, essentialiter diversa. Atqui diversâ ratione cognoscibilitatis constituitur diversitas scientiarum, etiamsi circa idem obiectum materiale versentur (3). Ergo theologia de qua agimus, a theologia mere rationali essentialiter differt.

(1) Agitur de ratione formalis *sub qua*, ut diei solet ad distinctionem a ratione formalis *qua*e, h. e. ab eo, quod in obiecto cognitioni exhibetur.

(2) « Duo sunt modi revelationis: unus quidem modus est per lumen generale nobis inditum; et hoc modo revelatum est philosophis... Aliud lumen est ad supermundana (supernaturalia) contienda, et hoc est elevatum super nos. Et hoc lumine revelata est haec scientia (theologia fidei). Primum reluet in per se notis (primis principiis), secundum autem in fidei articulis » Albert. M. summ. theol. P. 1. Tract. 1. q. 4. ad 3.

(3) « Diversa ratio cognoscibilis diversitatem scientiarum inducit.... Unde nihil prohibet de iisdem rebus, de quibus philosophicae disciplinae tractant, secundum quod sunt cognoscibles lumine naturalis rationis, etiam aliam scientiam tractare, secundum quod cognoscuntur lumine divinae revelationis. Unde theologia quae ad sacram doctrinam pertinet, secundum genus differt ab illa theologia, quae pars philosophiae ponitur » S. Th. 1. q. 1. a. 1. ad 2.

2° Praeter discrimen manifestationis et obiectivi principii cognitionis consideranda est etiam distinctio et diversitas principii subiectivi in mente cognoscente. Hoc ipso quod supernaturalis divina revelatio manifestat obiectum, cuius intelligentia aliqua quaeritur in theologia fidei, istud obiectum, ut modo theologiae proprio intelligatur, refertur ad intellectum informatum interno lumine fidei; et proinde cognitio proprie theologica fidem supernaturalem supponit; obiectum vero theologiae naturalis, quod naturali manifestatione innotescit, per se refertur ad intellectum naturali tantum lumine instructum. Adeoque subiectivum principium cognoscens in theologia naturali per se est ratio humana lumine suo naturali; in theologia fidei principium subiectivum cognoscens est quidem ratio humana, sed instructa et adiuta supernaturali lumine fidei, ut theologia sit suo proprio obiecto consentanea, sicut oportet. De hac re paulo post adhuc dicemus.

Utrunque tum scilicet *lumen obiectivae revelationis* tum *lumen fidei subiectivae* tamquam necessarium principium ad cognitionem theologicam ss. Patres commendant, quando repetunt et inculcant, fidem oportere praecedere, ut intellectus sequi possit, et quando theologia ab eis dicitur « fides quaerens intellectum, » quam in sententiam accommodare solent verba Scripturae Isai. VII. 9. (iuxta LXX.): «nisi credideritis, non intelligetis » (1). Eodem sensu PP. aiunt, res divinas non nisi a Deo ipso doceri nos posse (2); veramque γνωστιν

(1) « Rationabiliter dictum est a propheta, nisi credideritis, non intelligetis. Ubi procul dubio discrevit haec duo, deditque consilium, quo prius credamus, ut id quod credimus, intelligere valeamus. Proinde ut fides praecedat, rationabiliter visum est. . . Si autem iam fidelis rationem poscat, ut quod credit, intelligat, capacitas eius intuenda est, ut secundum eam ratione redita sumat fidei suae, quantum potest, intelligentiam; maiorem si plus capit, minorem si minus; dum tamen quo usque ad plenitudinem cognitionis perfectionemque perveniat, ab itinere fidei non recedat » S. Aug. ad Consent. ep. 120. n. 3. 4. Clemens Alexandrinus « fidem, ait, tam esse necessariam theologo (τηρ γνωστικη), quam respiratio necessaria est ad vitam ei, qui degit in hoc mundo; sicut enim sine quatuor elementis vivere non possumus, ita nec sine fide potest theologica cognitio sequi » I. II. Strom. p. 373. edit. 1641.

(2) « A Deo discendum est, quid de Deo intelligendum sit, quia non

sive theologiam non aliud quam Deum revelantem habere obiectivum cognitionis principium (1).

3º Ex ratione formalis declarata patet diversa utriusque theologiae origo; fundatur enim discrimen rationis formalis in ipsa diversa origine utriusque. Utraque tam naturalis quam christiana theologia est quidem a Deo, sed aliter atque aliter. Illa a Deo est auctore naturae mediate per opera creationis, quae sunt obiectiva creatoris manifestatio, et per lumen naturale intellectus; Deus enim effudit sapientiam super omnia opera sua, et Verbum etiam in ordine naturali illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, ut « in Dei sapientia cognoscat mundus per sapientiam Deum » (cf. 1. Cor. I. 21), quenadmodum Patres (praesertim Apologetae, Tatianus, Iustinus, Athenagoras, Clemens Alex., Origenes, Athanasius) adversus gentiles frequenter argumentantur. At vero theologiae fidei principia a Deo sunt revelatore immediate, locutione duplii supernaturali: locutione externa, qua « multifariam multisque modis Deus olim loquens Patribus in prophetis, novissime

nisi se auctore cognoscitur. . . Loquendum ergo non aliter de Deo est, quam ut ipse ad intelligentiam nostram de se locutus est », s. Hilar. de Trinit. I. V. n. 21.

(1) « Fides est compendiosa eorum quae necessaria sunt, cognitio; γνῶσις autem est firma et stabilis demonstratio eorum, quae per fidem assumpta sunt; γνῶσις super fidem aedificatur. . . Principium doctrinae habemus Dominum, qui et per prophetas et per evangelium et per Apostolos multifariam multisque modis a principio ad finem dedit cognitionis (τῆς γνώσεως). Principium autem, si quis adhuc alio (superiori) opus habere existimaret, non amplius maneret principium. Qui est ergo ex se ipso fide dignus (Deus), dominica voce et Scriptura per ipsum Dominum ad hominum salutem inspirata profecto fidem meretur. Ipsa autem fide tamquam criterio utimur ad rerum inventionem. . . Merito igitur postquam fide complexi sumus principium ob suam eminentiam indemonstrabile (quod nec habet principium altius, ex quo velut ex priori demonstretur, nec indiget alia demonstratione praeter illam, qua deducimur in cognitionem, Deum esse loquuntur; posito enim facto, Dei veritas est immediate evidens, atque ideo Di verbum est primum principium (theologicae demonstrationis), ab ipso hoc principio (a Deo revelante) de principio (de Deo, eius perfectionibus et operibus) demonstrationes sumentes voce Domini erudimur ad scientiam (προς ἐπιγνώσιν της ἀληθείας) » Clem. Alex. Strom. VII. p. 772. 757.

diebus istis locutus est nobis in Filio »; locutione deinde interna et lumine fidei, quo sumus docibiles Dei, docemur, illuminamur, ungimur a Patre, Filio, et Spiritu Sancto (Io. VI. 45; Matth. XVI. 17; 2. Tim. I. 10; 1. Io. II. 20).

Ex diversitate rationis formalis et medii cognitionis simulque ex diversa origine porro intelligitur, quomodo ratione obiecti cognoscendi latius pateat theologia fidei quam theologia naturalis.

III. De nexu et discriminione inter theogiam ac fidem.

« Cum theologia fidei non sit aliud quam doctrinae fidei scientifica explicatio et confirmatio, patet hinc quidem intimus theologiae cum fide nexus, inde vero cognitionis theologiae proprie dictae differentia tum a cognitione mere rationali tum ab assensu fidei. Neque tamen propter hunc intestinum nexus, quod theologia tamquam fundamento innititur fidei, negari debet cum Scholasticis nonnullis, theogiam esse scientiam proprii nominis. »

I. Ex iis quae dicta sunt de revelatione tamquam ratione formalis, sub qua veritates in theogia considerantur, videri posset haec a fide ipsa non differre, quod tamen simpliciter dictum constat esse falsum. Ad distinctiorem igitur intellectum, quae sit propria ratio theologiae, explicabimus eius tum nexus cum fide, tum a fide discrimen.

1º Fides et theogia considerari possunt sensu obiectivo tamquam totus complexus veritatum revelatarum mutuo nexu cohaerentium, ut una comprehenditur in alia, una ex alia pendet et consequitur, h. e. potest considerari systema veritatum revelatarum seu, si ita loqui fas est, tota veritas revelata organica. Hoc sensu obiectivo fides et theogia stricte sumpta rem eandem significant, non tamen sub eadem prorsus ratione; nomen enim fidei significat formaliter veritates revelatas et solum materialiter veritatum nexus ac organismum, h. e. significat veritates revelatas, qui sunt in mutuo nexu, non tamen sub ratione formalis, quatenus sunt veritates invicem nexae; nomine theologiae vero formaliter designatur organismus revelatae verita-